

5 miljoner fritidsodlare har stor effekt på de svenska miljökvalitetsmålen

Ulrica Otterling, Ulf Nilsson och Inger Ekrem
Fritidsodlingens Riksorganisation

Innehåll

Förord	3
Slutsatser och sammanfattning	4
Fritidsodlingens omfattning i Sverige	5
Potentialen hos Sveriges fritidsodlare	5
Statliga anslag till fritidsodlingen idag	6
FOR – med fokus på miljön	7
Potentialen hos FOR	8
Pyralidaffären	9
Växtskyddsmedel i ekologisk KRAV-märkt näring	9
Myndighetsfråga i Norge och Danmark	11
Producenter i mångmiljadklassen	11
Är det FORs uppgift att driva denna fråga?	11
Ändrad förordning för användning av växtskyddsmedel	12

Förord

Under 2020 fick tusentals fritidsodlare oförklarliga skador på plantor av tomat, chili och paprika. Plantorna blev kraftigt missbildade och slutade växa. Trots att det finns över 5 miljoner fritidsodlare i Sverige är det ingen myndighet som ansvarar för fritidsodlingens frågor. Det medförde i det här fallet att Jordbruksverket valde att enbart bevaka frågan och inte genomföra oberoende undersökningar. Det var upp till producenterna att granska sig själva.

I stället var det Fritidsodlingens Riksorganisation, FOR, en oberoende ideell organisation, som genomförde tester och analyser. Utredningen visade att de drabbade hade använt organisk, ofta KRAV-märkt, växtnäring baserad på vinass, som var kontaminerad av ogräsmedlet klopyralid. Problemen har fortsatt under 2021, då nya tester visat på förekomster av både klo- och aminopyralid i ko- och hönsgödsel från svenska gårdar.

Ingen vet exakt hur många fritidsodlare som har drabbats totalt sett, eftersom ingen har undersökt det. FOR har fångat upp drabbade via sin hemsida, facebook och andra kanaler, men befarar att mörkertalet är stort. Särskilt eftersom det nu är många produkter som har påvisats innehålla rester av dessa ämnen och det enbart krävs miljarddelar för att odlingen av till exempel tomat ska påverkas.

En fråga som berör så många människor måste utredas. FORs uppgift är att uppmärksamma myndigheter när problem som dessa dyker upp inom fritidsodlingen, men det måste vara en myndighet som ska ansvara för att genomföra tester och driva frågan vidare.

Det som fritidsodlare gör i sina trädgårdar, hur de odlar, inköp av produkter, växtval, vattenanvändning och vad de använder för jord och gödsel, har stor effekt på såväl miljö som klimat. Hela pyralidaffären visar tydligt vilken spridning en kontaminerad produkt kan få inte bara i privata trädgårdar men även vidare ut i naturen.

Med rätt kunskap kan alla göra miljö- och klimatsmarta val i sina trädgårdar och kolonilotter. Fritidsodlarna skulle kunna ha avgörande effekt för att nå de svenska miljö kvalitetsmålen.

FOR vill vara med och bidra till detta, men för att kunna vara kanalen mellan fritidsodlare och myndighet behövs mer resurser och dessutom, en myndighet som har ansvar för fritidsodlingen.

I den här rapporten visar vi ett upplägg för en sådan satsning och fördelarna det skulle ge.

Stockholm, oktober 2021
Inger Ekrem, ordförande
Fritidsodlingens Riksorganisation

Slutsatser och sammanfattning

Genom sin stora omfattning är fritidsodlingen en nödvändig del i arbetet med miljö kvalitetsmålen.

Fem miljoner fritidsodlare skulle kunna ha en stor positiv effekt på de svenska miljö kvalitetsmålen om de i högre grad än idag började arbeta miljö- och klimatsmart i sina trädgårdar. Det skulle gynna mål som *Ett rikt växt- och djurliv, En giftfri miljö* samt *En god bebyggd miljö* och dessutom de globala målen *Ekosystem och biologisk mångfald* samt *Hållbara städer och samhällen* för att nämna två.

För att detta ska uppnås behöver två saker hända.

1. Mer resurser behöver avsättas till fritidsodlingens miljöförbättrande åtgärder.

Det skulle göra det möjligt för FOR att tillsammans med sina medlemsorganisationer och via andra kanaler sprida kunskap om miljö- och klimatfrämjande odling i en större omfattning än idag.

Positiva insatser i privata trädgårdar är i princip gratis för staten men kan ha stor betydelse för biologisk mångfald och andra miljömål. Det som krävs är investeringar i kunskap och i kunskapsförmedling, till exempel via FOR och FORs medlemsorganisationer. Resultatet blir ökad kunskap och förändrade beteenden och konkreta positiva effekter för de svenska miljömålen.

Med ökade resurser skulle FOR kunna:

- utöka och utveckla sin expertrådgivning.
- möta ökad efterfrågan i fritidsodlingens frågor; utredningar, referensgrupper med mera.
- ta fram statistik och bättre beslutsunderlag.
- behålla kompetens över tid.
- nå ut till ännu fler fritidsodlare.

FOR skulle kunna vara en viktig representant och kanal mellan myndighet och fritidsodlare. Det förutsätter att det finns en myndighet som har ansvar för fritidsodlingen.

2. Fritidsodlingen borde ingå i Jordbruksverkets uppdrag.

Fritidsodlingen har mycket gemensamt med lantbruket; växtskyddsfrågor, gödsel, skadedjur (sniglar, karantänsskadegörare) med mera. De beslut som fattas gällande lantbruk påverkar ofta även fritidsodlingen i slutändan. Omvänt påverkar upptäckter och problem inom fritidsodlingen ofta lantbruket och därför även Jordbruksverket. Ett exempel är upptäckten av klopyralid i kogödseln från svenska gårdar.

Dessutom ingår anslagen till FOR sedan många år i Jordbruksverkets regleringsbrev. Därför vore Jordbruksverket en naturlig hemvist för fritidsodlingen.

Att låta fritidsodlingen ingå i Jordbruksverkets uppdrag skulle ge en rad effekter:

- Ett samlat grepp om växtskydd och nya skadegörare och invasiva främmande arter kan fångas upp och åtgärder sätts in tidigare än idag. Medför också bättre beslutsunderlag.
- En stark oberoende företrädare för fritidsodlingens intressen.
- Statistik om fritidsodling vilket ger bättre beslutsunderlag.
- Stärkt konsumentskydd.
- Möjligt att ta fram en produktlagstiftning för gödsel och påsjordar.
- Forskningsbehov kan identifieras och genomföras med fokus på fritidsodling.

Låt oss tillsammans få med alla Sveriges fritidsodlare i arbetet med de svenska miljö kvalitetsmålen.

Fritidsodlingens omfattning i Sverige

Vanligaste fritidssysslan utomhus, efter att promenera.

En plats även för vila och återhämtning.

I Sverige finns det cirka 2,6 miljoner trädgårdar och kolonilotter med över 5 miljoner fritidsodlare. Trädgårdsskötsel är den vanligaste fritidssysselsättningen utomhus, näst efter promenader. (*Fritidsodlingens omfattning*, Fritidsodlingens Riksorganisation FOR, 2012). Det handlar om odling på en yta motsvarande Blekinge eller cirka 320 000 ha. Dessa fritidsodlare spenderar över 15 miljarder kronor per år på trädgårdsprodukter (2012).

Med rätt kunskap väljer fritidsodlare oftast hållbara alternativ. Varje år lägger engagerade fritidsodlare i FORs medlemsorganisationer ner tusentals ideella timmar på miljövard, åtgärder för ökad biologisk mångfald, kunskapsinhämtning med mera.

Potentialen hos Sveriges fritidsodlare

Fritidsodlarna skulle, om de började odla klimatsmart i större utsträckning, kunna ha påtaglig påverkan på Sveriges miljö kvalitetsmål, som *Ett rikt växt- och djurliv* och *En giftfri miljö*. Ett exempel vore om gräsklippta ytor, där den biologiska mångfalden är mycket låg, ersattes av ängar där mångfalden i stället är hög. År 1927 fanns det 526 tusen hektar slätterängar. År 2019 var arealen 12 tusen, men den har mer än fördubblats sedan 2003 (sv). Om 10 procent av 320 000 hektar omvandlades till ängar, skulle det öka mängden ängar med 300 procent.

Positiva insatser i privata trädgårdar är i princip gratis för staten men kan ha stor betydelse för biologisk mångfald och andra miljömål, inklusive andra ekosystemtjänster, till exempel minskat tryck på dagvattenhantering, bättre luft, temperaturzoner i tätbebyggelse med flera. Det som krävs är investeringar i kunskap och i kunskapsförmedling, till exempel via FOR och FORs medlemsorganisationer, där i förlängningen ideella krafter tar vid och hjälper till med informationsspridningen. Resultatet blir ökad kunskap och förändrade beteenden och konkreta positiva effekter för de svenska miljömålen. Det är värt en investering.

Två exempel från FORs medlemsföreningar:

- I Riksförbundet Svensk Trädgård pågår just nu en kampanj för att sprida kunskap om hållbar vattenanvändning i trädgården.
- I Koloniträdgårdsförbundet arbetar man med ett miljödiplomeringsprogram för sina medlemsföreningar, vilket omfattar odling, material och kunskapspridning.

Genom sin stora omfattning är fritidsodlingen en nödvändig del i arbetet med miljö kvalitetsmålen.

Djur- och växtliv gynnas av flera små ängar i våra trädgårdar.

Det är flera mål som direkt gynnas av fritidsodlingen, de viktigaste är: *Ett rikt växt- och djurliv, En giftfri miljö samt En god bebyggd miljö* och dessutom de globala målen *Ekosystem och biologisk mångfald* samt *Hållbara städer och samhällen*.

För ett framgångsrikt arbete med de globala och svenska miljö kvalitetsmålen behövs också satsningar på forskning med fokus på fritidsodlingens

behov. Det handlar till exempel om alternativa bekämpningsmetoder mot skadedjur och sjukdomar, om tillgång till ett friskt växtmaterial i ett förändrat klimat och om korrekt göseldosering för att motverka övergödning.

Statliga anslag till fritidsodlingen idag

I årets budget utökas Svensk Friluftslivs nuvarande 47 miljoner kronor per år med ytterligare 50 miljoner för att främja folks upplevelser i naturen. Det är jättebra. I jämförelse får fritidsodlingen 2,5 miljoner kronor per år i form av anslag till FOR för miljöförbättrande åtgärder i Jordbruksverkets regleringsbrev.

Potentialen hos den effekt 5 miljoner fritidsodlare skulle kunna ha på de svenska miljö kvalitetsmålen motiverar en större satsning.

Tilläggs bör att fritidsodlingen inte kvalificerar sig för att ta del av Svensk Friluftslivs anslag, inte heller av landsbygdsmedlen hos Jordbruksverket.

Regnvatten i minidamm, till glädje för vattenlevande djur.

FOR – med fokus på miljön

Fritidsodlingens Riksorganisation är en paraplyorganisation för 20 ideella organisationer med inriktning på fritidsodling. FOR representerar dessa organisationers 73 000 medlemmar men är även en röst för Sveriges alla fritidsodlare.

Koloniträdgårdsförbundet och Riksförbundet Svensk Trädgård är två av FORs största medlemsorganisationer och drivande i miljöfrågor. De medlemsorganisationer som ingår i FOR skriver och informerar mycket om både sin egen och FORs verksamhet rörande odling, genom bland annat sina medlemstidningar, hemsidor, digitala aktiviteter, mässor och lokala sammankomster.

FOR värnar och arbetar för att utveckla fritidsodlingen i Sverige genom att:

- ge råd om hållbar och miljöförbättrande odling; oberoende, icke-kommersiell expertkunskap.
- främja kunskapsspridning om hållbar och miljöförbättrande odling via våra medlemsorganisationer.
- företräda fritidsodlingens intressen gentemot myndigheter, företag och andra organisationer; svarar på remisser, deltar i referensgrupper med mera.
- verka för att fritidsodlingen bidrar till att de nationella miljö kvalitetsmålen främjas; driver projekt om invasiva främjade växter, ökad biologisk mångfald och vattenhantering.
- verka för mer forskning med fokus på fritidsodling.
- verka för att stimulera intresset och öka kunskapen om odling både mellan generationer och mellan olika kulturer.

Att odla på fritiden är inte bara en avkopplande och stimulerande friluftaktivitet. Det är också ett sätt att lära känna och vårda vår miljö och värna om klimatet. Det var fritidsodlare som, våren 2020, slog larm till FOR om växtskyddsmedelsrester i växtnäring och gödsel. Det var också fritidsodlare

Projekt Rikare Trädgård ökar den biologiska mångfalden.

som först uppmärksammade den spanska skogssnigeln när den kom till Sverige. Nu har vi fokus på ny snigelart, karantänskadegörare och nyttodjur, för att nämna några områden.

Utbildning om hållbar odling är en viktig del av FORs verksamhet.

Potentialen hos FOR

FOR är idag den enda organiserade rösten för Sveriges fritidsodlare. I denna roll skulle FOR kunna göra viktiga insatser för de svenska miljö- kvalitetsmålen, genom att tillsammans med sina medlemsorganisationer jobba för att sprida kunskap om miljö- och klimatfrämjande odling både inom deras organisationer och till fritidsodlare bland allmänheten.

Med ökade resurser skulle FOR kunna:

- utöka och utveckla vår expertrådgivning i stället för att dra ner dess omfattning.
- möta ökad efterfrågan i frågor som rör fritidsodling; utredningar, referensgrupper, bevakning av fritidsodlingens frågor.
- ta fram statistik och bättre beslutsunderlag, till exempel till Keml. "Aktuell" statistik är från 2012.
- behålla kompetens över tid. Osäkra projektmedel ger en sårbar organisation.
- nå ut ännu bättre till fritidsodlare; till exempel om invasiva växter, biologisk mångfald, miljö- och klimatanpassad odling med mera.

FOR skulle kunna vara en viktig representant och kanal mellan myndighet och fritidsodlare. Det förutsätter att det finns en myndighet som har ansvar för fritidsodlingen.

Ett framgångsrikt projekt som FOR har drivit tillsammans med en rad andra aktörer i två år är *Rikare Trädgård*. Här har målgruppen varit alla fritidsodlare och syftet har varit att sprida kunskap om vad trädgårdsägare kan göra i sina trädgårdar för att främja biologisk mångfald. Bland annat har en hemsida skapats som ska fungera som ett nav med information om biologisk mångfald. Projektet avslutas 2022 då projektpengarna tar slut. Därefter upphör uppdateringen av hemsidan och inga nya kampanjer genomförs.

I ett nordiskt samarbete driver FOR projektet *Stoppad spridning av invasiva främmande växter*. Målet är att uppmuntra och inspirera trädgårdsägare till att öka sin kunskap om invasiva främmande växter i sin trädgård för att hindra fortsatt spridning. En ökad kunskap och förståelse i hela samhället, för ung som gammal gynnar den biologiska mångfalden. Allmänhetens medvetenhet är här nyckeln till framgång. Projektet avslutas under 2022 då projektpengarna tar slut, lagom till att den svenska nationella listan med invasiva arter efter många förseningar, äntligen beräknas bli klar.

Pyralidaffären

Pyralidaffären handlar om hur rester av växtskyddsmedlen klopyralid och aminopyralid upptäcktes i växtnäringar (2020) och organisk gödsel (2021). FORs utredning *Rester av bekämpningsmedel i växtnäring* har genomförts för organisationens egna medel som lyckligtvis fanns att tillgå. FORs statliga anslag på 2,5 miljoner kronor var redan ianspråktagna för 2020. Rapporten finns i sin helhet på FORs webbplats. Sammanfattningen av rapporten har översatts till engelska av Kemikalieinspektionen (Kemi) och använts i deras arbete med att lyfta frågan på EU-nivå gällande säker hantering av pyralider.

Förekomsten av växtskyddsmedel i gödselprodukter visar på ett behov av ett samlat grepp om växtskyddsområdet för att komma tillrätta med problemet.

Växtskyddsmedel i ekologisk KRAV-märkt näring

Under vårsäsongen 2020 var det många fritidsodlare som fick oförklarliga skador på plantor av tomat, chili och paprika. Plantorna blev missbildade i toppskotten, med vridna stjälkar och förtvinade blad. En gemensam faktor för de drabbade var att de hade använt organisk växtnäring baserad på vinass, en restprodukt från sockerbetsindustrin. Vinassen misstänktes vara kontaminerad av ogräsmedlen klopyralid eller aminopyralid. Först att koppla samman skadorna med kontaminerad växtnäring i Sverige var journalisten Lena Israelsson.

Resultaten från växtnäringsexpertens egna analyser av produkterna visade i flera fall på rester av ogräsmedlet klopyralid. En majoritet av produkterna var godkända för att användas i ekologisk odling och var KRAV-märkta.

Översta bilden: chiliplanta som gödslats med flytande organisk näring som innehöll pyralid. De två undre bilderna: förvridna och deformerade tomatplantor som fått näring med innehåll av klopyralid.

Böner som gödslats med pyralidkontaminerad fårgödsel.

” ... ingen myndighet anser att de har ansvar för att bevaka de frågor som rör fritidsodling.

Däremot fanns det ingen oberoende myndighet som gjorde egna undersökningar utan detta överläts åt producenterna. Anledningen var att ingen myndighet anser att de har ansvar för att bevaka de frågor som rör fritidsodlingen och som påverkar Sveriges många miljoner fritidsodlare.

Den sammantagna bilden är tydlig. Flytande ekologisk växtnäring som sålts till svenska konsumenter under 2020 har varit kontaminerad av ogräsmedlet klopuralid och troligen medfört att tiotusentals plantor förstörts och att det för många fritidsodlare orsakat ekonomiska förluster.

De fritidsodlare som svarat på enkäten är bara toppen på ett isberg. Många fler är säkert drabbade utan att de vet orsaken.

Fritidsodlingens Riksorganisation, FOR, valde då att genomföra en egen utredning. Den genomfördes i olika steg där drabbade odlare svarade på en enkät, 14 ekologiska växtnäring produkter skickades in för analys samt att FOR genomförde en egen biotest där åkerböner, som är extra känsliga mot klopuralid, gödslades enligt tillverkarnas instruktioner och eventuella symptom avlästes efter två veckor.

Mer än 80 procent av enkätsvaren bedömdes visa på skador orsakade av ogräsmedel. Tio av elva inskickade flytande växtnäringar innehöll reser av klopuralid. Koncentrationen i produkterna varierade mellan 0,098 och 3,0 mg/kg, vilket kan sättas i relation till att tomatplantor kan få synliga skador av några få miljarddelar/kg. I de tre pellerade växtnäringarna hittades inga rester av bekämpningsmedel. Biotestet konfirmerade resultaten från lappanalyserna.

Det är flera olika varumärken av flytande organisk växtnäring som varit kontaminerade med klopuralid. Detta förklaras av att vinass i stor utsträckning köps in från ett fåtal stora grossister och att det är några få producenter, framför allt tyska företag, som tillverkar växtnäring till flera olika varumärken. Råvaran härstammar från Frankrike, Tyskland och Polen där klopuralid och aminopuralid används i betydligt större utsträckning än i Sverige.

Nya skadegörare knackar ständigt på dörren. Larv av buxbomsmott.

Flera av de flytande ekologiska näringarna där växtmedelsrester uppmättes var KRAV-märkta. Det visade sig att innehållet i en ekologisk näring inte behöver vara ekologiskt, enbart godkänt för ekologisk yrkesodling. FORs utredning medförde att en representant från FOR deltog i KRAVs referensgrupp i arbetet med att ta fram nya riktlinjer för kvalitetssäkring av KRAV-märkta näringar.

” Det visade sig att innehållet i ekologisk näring inte behöver vara ekologisk ...

Under försommaren 2021 kom nya rapporter om skador på odlingar, därför skickades bland annat organisk ko-, häst- och höns gödsel från svenska gårdar in för analys. Provsvarerna visade på förekomst av klopypyalid och/eller aminopyralid. Flera koloniföreningar som köpt in hästgödsel från svenska gårdar fick omfattande skador på sina odlingar.

Myndighetsfråga i Norge och Danmark

Problemet existerar inte bara i Sverige utan även i Norge och Danmark. I våra grannländer har pyralidfrågan behandlats på myndighetsnivå. I Norge har Mattilsynet, norska Livsmedelsverket, tagit fram riktlinjer och gränsvärden för förekomst

av växtskyddsmedel i gödsel- och näringsprodukter. I Danmark kallades alla producenter/leverantörer av gödsel och näringsprodukter upp till danska Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri för utfrågning.

Producenter i mångmiljardklassen

FORs motpart i pyralidfrågan är stora multinationella företag. Corteva som producerar amino- och klopypyalid omsätter över 100 miljarder kronor globalt. Det blir därför en ojämn maktbalans mellan företrädarna i denna viktiga fråga, när FOR är en ideell organisation med begränsade ekonomiska resurser. Ett exempel på detta är att trädgårdstidningar i Storbritannien enligt uppgift valt att inte skriva om problemet av rädsla för att förlora annonsörer. I Sverige har Koloniträdgårdsförbundet förlorat en annonsör på grund av pyralidaffären. Det här understryker hur viktigt det är att en objektiv, stark, icke-kommersiell part driver frågor som dessa.

Är det FORs uppgift att driva denna fråga?

FORs slutsatser i pyralidrapporten är att följande måste genomföras för att garantera att växter inte förgiftas i framtiden:

1. Förbjud svärnedbrutna bekämpningsmedel inom EU; KemI har använt FORs rapport i detta arbete.
2. Produktlagstiftning för växtnäring och påsjord behövs. Det saknas idag.
3. Tillverkarna måste garantera att deras produkter inte skadar växter.

Alla dessa frågor hör hemma hos en myndighet. Därför är den viktigaste slutsatsen att:

- Fritidsodlingen måste få mer stöd av svenska myndigheter.
- Vem ser som sitt ansvar att ta fram en produktlagstiftning för växtnäring och påsjord?
- Vem säkerställer konsumentskyddet för fritidsodlare?
- Till vem ska FOR förmedla problemen med pyraliderna?

Ändrad förordning för användning av växtskyddsmedel

Den 1 oktober 2021 träder den nya förordningen för användning av växtskyddsmedel i privata trädgårdar i kraft. FOR är positiva till minskad användning av miljöfarliga växtskyddsmedel, men FORs grundinställning är att fritidsodlare ska ha tillgång till samma växtskydd som den ekologiska odlingen.

FOR har baserat på KemIs rapport om *Försålda kvantiteter av bekämpningsmedel 2020* räknat ut att förbudet minskar den privata användningen av växtskyddsmedel med 3,9 procent, efter beaktande av de ämnen som KemI undantagit från förbudet.

FOR har några invändningar mot framtagandet av den nya förordningen och dess innehåll:

- Den är skapad utan kontakt med den grupp lagen berör, bortsett från FORs remissvar.
- Satsningar på forskning om alternativa bekämpningsmetoder saknas i regeringens förslag.
- Biocider omfattas inte.

Det finns flera avgörande frågor som inte besvaras:

1. Vem ska sprida information och besvara fritidsodlarnas frågor om hur skadedjur och sjukdomar ska bekämpas nu?
2. Hur nya skadegörare och invasiva främmande växter som kommer med klimatförändringarna ska hanteras, behandlas inte i regeringens förslag.
3. Vem på myndighetsnivå ska driva frågan om att få igång forskning om alternativa bekämpningsmetoder?

Det saknas idag ett samlat grepp om växtskydd. Orsaken är att Jordbruksverket enbart har ansvar för växtskyddsfrågor inom lantbruket. Eftersom fritidsodlingen inte ingår i Jordbruksverkets eller någon annan myndighets ansvar, hamnar fritidsodlingens växtskyddsfrågor utanför, vilket både pyralidfrågan och den nya växtskyddslagen är exempel på.

Bristen på samlat grepp om växtskyddsfrågan medför här sämre beslutsunderlag och oklarheter kring hur den nya lagen ska omsättas i praktiken. FOR borde vara en naturlig kanal i det arbetet. Med rätt resurser skulle FOR kunna vara det.

Slutsatser och sammanfattning – se sidan 4.

FOR
FRITIDSODLINGENS RIKSORGANISATION

Fritidsodlingens Riksorganisation
Ringvägen 9E, 118 23 Stockholm
Telefon 08-556 930 81, växel 08-556 930 80
for.se

© 2021 FOR rapport
5 miljoner fritidsodlare har stor effekt på de svenska miljökvalitetsmålen

Omslagsbild: Koloniträdgårdsförening i Stockholm.
Foto: Ulf Nilsson, Linda Wahl, Pixabay.
Form: Charlotta Rahm.